

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Zmiany w stylu słowackich komunikatów prasowych

Author: Mariola Szymczak-Rozlach

Citation style: Szymczak-Rozlach Mariola. (1997). Zmiany w stylu słowackich komunikatów prasowych. W: E. Tokarz (red.), "Język wobec przemian kultury" (S. 119-124). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Mariola Szymczak

Zmiany w stylu słowackich komunikatów prasowych

Współczesne słowackie komunikaty prasowe na przestrzeni ostatnich dwóch lat ulegały swoistym transformacjom. Pojawiły się w nich również liczne innowacje leksykalne.

Przeobrażenia społeczne, polityczne, gospodarcze (upadek władzy komunistycznej, „okres aksamitnej rewolucji”) zdeterminowały sposób formułowania pewnych poglądów, treści czy też stanowisk, mających swoje odzwierciedlenie między innymi na łamach prasy. Prasa odgrywała rolę propagatora oraz kolportera, oprócz istotnej roli cywilizacyjnej, umożliwiającej człowiekowi orientację we współczesnym świecie i przyjęcie nowych realiów.

W niniejszym artykule postaramy się wskazać najistotniejsze cechy leksykalno-słotwórcze stylu słowackich komunikatów prasowych przed i po upadku komunistycznych rządów w Czechosłowacji.

Każdy komunikat prasowy, aby mógł być zrozumiały dla odbiorcy, w pełni aktualny, dokładny i przejrzysty, powinien spełniać określone wymogi. W okresie panowania ideologii komunistycznej komunikaty prasowe takich warunków nie wypełniały. Przede wszystkim z uwagi na nagminne operowanie specjalną leksyką, nasyconą schematycznymi terminami polityczno-ideologicznymi, wyrażeniami zinternacjonalizowanymi i zapożyczeniami, zwłaszcza gdy wypowiedź dotyczyła spraw codziennych.

Oto fragmenty tekstów prasowych z tamtych lat:

„SúčasnÉ potreby života socialistickej spoločnosti si vyžadujú nielen vedeccko-technickú ale predovšetkým výchovnú revolúciu.”¹

¹ „Nové slovo” 1989. R. XXXI, č. 2, s. 3.

„Kvalifikovanejšie a operatívnejšie musíme predvídať a aktívnejšie usmerňovať vývoj spotrebiteľského dopytu v súlade s racionalitou potreby a obsahom socialistického životného štýlu.”²

„[...] problémy rozvoja a fungovania podnikov vyžadujú v intencjach Leninom sformulovaného dialektického vzťahu politiky a ekonomiky — skĺbiť požiadavky ekonomických zákonitostí so záujmami pracujúcich.”³

Przytoczone teksty operują wytartą frazeologią i leksyką. Sformułowania typu: *socialistická spoločnosť*; *socialistický životný štýl*; *dialektický vzťah politiky a ekonomiky sformulovaný Leninom*, sprawiały, że tekst przechodził przez sito cenzury jako ideologicznie pewny, lecz jego wartość komunikatywna równała się zeru.

Ze względu na terminologiczne obciążenia teksty w dużej mierze nie spełniały funkcji informacyjnej w sposób zadowalający szersze kręgi czytelników. Wszelkiego typu gatunki publicystyczne, z którymi spotykamy się w codziennej prasie, tj. oświadczenia, deklaracje, rozmowy, były formułowane w sposób schematyczny, jednolity, można powiedzieć „szablonowy”.

Utarte formułki, elementy żargonu biurokratyczno-propagandowego, zbyt często i przy każdej okazji powtarzane w ramach artykułu, a nawet w jednym zdaniu, traciły swoją obrazowość i wyrazistość, np.:

„[...] plnohodnotná socialistická výchova môže sa realizovať len v plnohodnotnej socialistickej demokracii, o ktorú dnes usiluje ideológia sociálno-ekonomickej prestavby v celom socialistickom spoločenstve.”⁴

Szablonowość oraz dublety leksykalne tłumaczy się koniecznością powtarzania pewnych haseł i propagowania ideologii, którą prasa stara się objąć całe społeczeństwo.

Nowa orientacja społeczno-polityczna, upadek wszechpanującej ideologii komunistycznej, postępujący rozwój naukowo-techniczny przyczyniły się do istotnych zmian w stylistyce komunikatów prasowych.

Nie bez wpływu na język, a przede wszystkim na zasób leksykalny języka słowackiego, pozostaje „otwarcie państwa na Europę” (głównie na Europę Zachodnią), czy też zacieśnienie się wzajemnych kontaktów międzynarodowych. Stąd np. w języku słowackim wyraz *finlandizácia*, oznaczający wzajemne kontakty mocarstwa i małego państwa. W zdaniu: „[...] keď kedysi západní politológovia vynášli pojem *f i n l a n d i z á c i a* ako označenie pre podriadenosť malej krajiny veľkému komunistickému susedovi”⁵, pojęcie *finlandizácia* nacechowane jest negatywnie.

Autor tekstu zapewne wyjaśnia po raz pierwszy użyty w prasie termin. Słowo się przyjęło, weszło do języka publicystyki, z pewnym, w stosunku do tekstów polskich, opóźnieniem.

² Ibidem, s. 4.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, s. 3.

⁵ „Nové slovo” 1991, R. XXXIII, č. 25, s. 5.

Dzisiejszy styl dziennikarski cechuje przede wszystkim większa sugestywność, odważne i otwarte spojrzenie na problemy otaczającej nas rzeczywistości. Stąd wielokrotnie pojawiające się w tekstach publicystycznych wyrazy, takie jak: *demokracia*, *referendum*, *privatizácia*, *liberalizácia*, *sloboda* itp.

Spotykamy się również z użyciem prostych form wyrazowych, bez ideologicznych atrybutów (często są to określenia potoczne bądź zwroty frazeologiczne):

„[...] možno, že sa domnievali, že Slovenská literatúra najmä tá písaná v Budmericiach je celá na figu. Na take gesto je treba iba byľku žičlivého vzťahu k literatúre svojho národa.”⁶

Frazeologizm: *literatúra je celá na figu* warto wyjaśnić. *Malý frazeologický slovník*⁷ podaje: *dať, dostať niekomu figu*, tzn. *nič nemať (nedat', nedostať)*. Zatem literatura (cała) jest niczym, w szerszym znaczeniu: jest bezwartościowa, nic nam nie daje, nic nie przekazuje. Wprowadzenie potocznego frazeologizmu do tekstu publicystycznego to absolutne nowum w prasie słowackiej.

Trzeba jednak zaznaczyć, że nie brakuje również tekstów o skomplikowanej i trudnej w odbiorze treści:

„[...] línia zahraničnej politiky bola vymedzená prísnyimi mantinelmi koordinovanej politiky v rámci Varšavskej zmluvy”⁸.

Autor cytowanego tekstu posłużył się określeniem zaczerpniętym z terminologii sportowej:

„[...] mantinel — je to pružna obruba na biliardovom stole, od ktorej sa odražajú gule”⁹.

Wyraz akceptowalny semantycznie w tej terminologii zostaje automatycznie przeniesiony do tekstu *stricte* politycznego. Jest to użycie niefortunne, gdyż nadaje wypowiedzi charakter groteskowy. W tym wypadku trafniejszy był termin *bariera*. Często w tekstach stosowano metafory, które miały zastąpić ideologiczny wypełniacz minionej epoki.

W rezultacie istotnych przemian cywilizacyjnych teksty obciążone są nowymi sztucznymi zapożyczeniami z języków obcych (głównie angielskiego i francuskiego), sięgają po kalki językowe. Posłużymy się następującymi przykładami: *dizajn* — (z ang.) *výtvar, riešenie priemyselného výrobku, jeho vzhl'ad*, ‘servis’ — w zdaniu: „[...] usilovať sa o konštruktívny servis pri riešení medzinárodných problémov”; *lobbismus* — (z ang.) *lobby w kapitalistických krajinách, rozšírený korupčný systém ovplyvňovania parlamentných zástupcov*¹⁰ — w tekście: „[...] je nutné prehliadať na existenciu silnej židovskej lobby v USA a na skutočnosť, že čs.

⁶ Ibidem, s. 19.

⁷ E. Smiešková: *Malý frazeologický slovník*. Bratislava 1989, s. 40.

⁸ „Nové slovo” 1991, R. XXXIII, č. 25, s. 4, s. 4.

⁹ Ibidem.

¹⁰ M. Ivanová-Šalingová, Z. Maniková: *Slovník cudzích slov*. Bratislava 1983.

zahraničná politika nevisí vo vzduchu.”¹¹; *vinkulovať vyplaty*; *viazať peniaze*; *obmedzovať disponovanie peniazmi*.

W związku z demokratyzacją życia, stylu i języka jako nowości leksykalno-słowotwórcze w tekstach pojawiają się modne sformułowania, nowotwory językowe, neologizmy typu: *pornostrojka*, *katastrojka*, *interdevuška*. Na przykład neologizmy *pornostrojka*, *katastrojka* zostały utworzone *per analogiam* do wyrazu, który w tekstach pojawił się dużo wcześniej (bo już w 1985 r.), *pierestrojka* (przez zespolenie powtarzającego się drugiego komponentu z pierwszym członem kompozycji).

Należy również dodać, że w tekstach najnowszych często spotykamy określenia synonimiczne — tutaj zamieszczone w nawiasach: *totožnosť (identita)*, *viazať (vinkulovať)*. Jest to z jednej strony zabieg zbędny, bo tekst powinien unikać dubletów. Z drugiej strony jednak autor przytaczając je dąży do przyswajania obcych odpowiedników synonimicznych.

Artykuły omawiające aktualne zagadnienia polityczne (wymagające słownictwa politycznego) cechuje dosadna metaforyka. Ósrodkiem wyrażenia lub zwrotu metaforycznego mogą być wyrazy pospolite, nadające metaforze znamię banalności, np.: „S. Tymynski zdvihne kotvy a odpláva podnikat do inej sféry, ako je politika.”¹² Komunikat niby polityczny, a przecież metaforyka została zaczerpnięta z poezji.

Oprócz zwykłych metafor mamy również metafory wyszukane, odznaczające się pewną osobliwością:

„[...] hnacím motorom, okrem ich eminentného záujmu a zodpovednosti je akutná a trvalá požiadavka na konkrétne naplnenie spojenia občan-poslanec-občan”¹³.

Do wiodących zmian słowotwórczych zaliczamy tworzenie compositów, skrótów, skrótowców i nowych wyrazów za pośrednictwem derywacji sufiksalnych czy prefiksalnych.

Przed wszystkim zwracamy uwagę na ekspansję struktur słowotwórczych z sufiksem *-ost* (nomina abstracta): *serioznosť*, *otvorenosť*, *priamosť*, *konjunkturnosť*. Stale rośnie liczba złożzeń z pierwszym komponentem *seba*: *sebauspokojenie*, *sebaočista*, *sebadôvera*, *sebauvedomenie*. W minionej epoce była tylko *sebakritika*.

Częstym zabiegiem jest dołączenie do czasowników sufiksu *-úvať (sprostredkúvať, vypracúvať)*, nadającego im znaczenie iteratywności — ważniejsze, ograniczone terytorialnie.

Sufiks *-úvať* zaczął dominować nad powszechniejszym dawniej *-ovať*¹⁴.

¹¹ „Nové slovo” 1991, R. XXXIII, č. 25, s. 4.

¹² „Nové slovo” 1991, R. XXXIII, č. 26, s. 6.

¹³ „Národná obroda” august 1991, č. 25, s. 12.

¹⁴ Należy zaznaczyć, że sufiks *-úvať* w języku słowackim, podobnie *-ievať/-ávať*, występuje w opozycji do sufiksu *-ovať* (opozycja jednokrotności i wielokrotności czasowników). Poza tym sufiks *-úvať* jest dołączany do tzw. wtórnych czasowników niedokonanych (*druhotné nedokonavé slovesa*) — *vypracovať: vypracúvať*.

W związku ze zmianą sytuacji społeczno-politycznej pojawiają się nowe skróty, sylabowce (dominujące w tekstach prasowych, cechujące również teksty sprzed 1989 r.). Wiąże się to z powstaniem nowych partii, organizacji politycznych i środowisk partyjnych. Oto przykłady:

Nezes — *nezavislí ekonomovia Slovenska* (sylabowiec)

SNS — *Slovenská národná strana*

KDH — *Krešćanské demokratické hnutie itp.*

Dążność do skrótowego sposobu wyrażania się znajduje swój wyraz również w nagłówkach artykułów, wzmiankach informacyjnych, w których nagłówek ujmuje syntetycznie treść całego artykułu: „Hostí NS. Ing. Alexander Rozin, ú.s. strana 12 a 13.”¹⁵

W komunikatach prasowych często spotykamy się ze zjawiskiem tzw. multiwerbizacji, które pochodzi z minionej epoki: *vyjadriť súhlas* — *súhlasiť*, *uskutočňovať analýzu* — *analýzovať*.

Reasumując: dzisiejszy zasób leksykalny języka tekstów prasowych charakteryzuje się przede wszystkim:

- 1) ekspansją słownictwa specjalistycznego;
- 2) zalewem tekstów okcydentalizmami (przyczyniają się one do powstania zbędnych dubletów);
- 3) ekspansją nowych skrótów.

Należy dodać, że wraz z nową sytuacją w ostatnich czasach pojawiły się nowe tytuły gazet i czasopism: „Slovenský dennik”, „Národná obroda”, „Mladé rozlety”, „Nový slovák” oraz „Nové slovo” w zmienionej szacie graficznej.

Literatura

Furdík J.: *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia*. Bratislava 1980.

Horecký J., Buzassyová K., Bosák J. a kolektív: *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava 1989.

Mistrík J.: *Štylistika slovenského jazyka*. Bratislava 1974.

Otázky žurnalistiky 1967. Martin.

¹⁵ „Nové slovo” 1991. R. XXXIII, č. 25, s. 1.

Mariola Szymczak

Changes in the Style of Slovak Press Announcements

Summary

The subject of our interest are stylistic transformations in Slovak press announcements within the space of last two years (announcements before 1989 and 1990). Social-political changes, „velvet“ revolution determined the way of formulating some contents, options reflected among others in the papers. The press announcements did not fulfil specific requirements during the reign of communist ideology, it means they were not comprehensible for recipients, they were characterized by semantic and commonplace lexical terms filled with political-ideological notions: „socialistický životný štýl“, „dialektický vzťah politiky a ekonomiky sformulovaný Leninom“...

However, the new social-political orientation and downfall of omnipotent ideology caused essential changes, there are the following forms occurring in the texts: *demokracia, privatizácia, referendum*.

Mariola Szymczak

Veränderungen im Stil der slowakischen Presseberichte

Zusammenfassung

Gegenstand unseres Interesses sind Stilistiktransformationen in slowakischen Presseberichten in den letzten zwei Jahren (Berichte vor 1989 und Jahr 1990). Gesellschaftlich-politische Umgestaltungen, die Zeit der Samtrevolution determinierten die Formulierungsart bestimmter Inhalte, Optionen, die ihre Widerspiegelung unter anderem in den Spalten der Presse fanden. Die Presseberichte, in der Zeit des Herrschens der kommunistischen Ideologie, erfüllten bestimmte Forderungen nicht, das heißt, sie waren nicht ganz verständlich für den Empfänger, sie charakterisierten sich durch semantische und schablonenhafte Lexik, gesättigt mit politisch-ideologischen Fachausdrücken: *socialistický životný štýl, dialektický vzťah politiky a ekonomiky sformulovaný Leninom...*

Dagegen führte die neue gesellschaftlich-politische Orientierung, der Sturz der allgemeinherrschenden Ideologie zu wesentlichen Veränderungen. Es erscheinen in Texten solche Formen wie: *demokracia, privatizácia, referendum*.